

ტურიზმის ეკონომიკა და ინფრასტრუქტურა

აფხაზეთის ტურიზმის დღევანდელი მდგომარეობა და პერსპექტივები

ნოდარ გრძელიშვილი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

XX

დღევანდელ დღეს, ტურიზმი ერთ-ერთ მთავარ როლს თამაშობს მსოფლიო ეკონომიკაში. თანამედროვე პირობებში, ტურიზმი გახდა მსოფლიოში ეკონომიკური განვითარების მძლავრი საშუალება. იგი ძირეულ გავლენას ახდენს სახელმწიფოთა შორის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ კავშირებზე¹. ტურიზმის სფეროში დასაქმებულია მსოფლიოში არსებული სამუშაო ძალის 16%-ზე მეტი, მოდის მსოფლიო ინვესტიციების 11,8%. ტურიზმი უდიდესი ინდუსტრიაა, რომელიც, სწორი გააზრებული მენეჯმენტისა და, რაც მთავარია, ქვეყანაში სტაბილური პოლიტიკური მდგომარეობის პირობებში, დიდი შემოსავლების მომტანია. თუმცა, თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ მსოფლიოს არცერთ ქვეყანაში არ განვითარებულა ტურიზმის ინდუსტრია მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, კომუნიკაციური სისტემებისა და სხვა დარგების განვითარებისგან დამოუკიდებლად და, მით უმეტეს, მათზე უფრო ადრე. ასევე შეიძლება ითქვას, რომ:

- ტურიზმის დამოუკიდებელი განვითარება ეკონომიკურად ნაკლებად მომგებიანია, რადგან ვერ უზრუნველყოფს ტურისტული პროდუქტის სათანადო დივერსიფიკაციას, აქვეითებს მის კონკურენტუნარიანობას და ვერ პასუხობს მსოფლიო ტენდენციებს;
- გაერთიანებული ძალისხმევით უფრო ადვილია იმ საფრთხის დაძლევა, რომლის წინაშეც შეიძლება აღმოჩნდეს ტურისტული ბაზარი, ტურისტული რესურსები და მთლიანად გარემო;
- ტურისტული ინდუსტრიის შეთანხმებული განვითარება ხელს შეუწყობს მთელი რეგიონის ეკონომიკის მომიჯნავე დარგების (ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის, სოფლის მეურნეობის, ვაჭრო-

ბის და სხვ.) დაბალანსებულ განვითარებას, ასევე ბუნების ტრანსსასაზღვრო დაცვას.

UNWTO-ს მონაცემებით 2010 წელს მსოფლიო ტურიზმისაგან შემოსავლებმა 919 მილიარდი დოლარი შეადგინა. საკუთარი ქვეყნის გარეთ ტურისტულ მოგზაურობაში 935 მილიონი ადამიანი იმყოფებოდა, 2012 წლის მონაცემებით კი ამ რიცხვმა ერთ მილიარდს გადააჭარბა. ტურისტთა ნაკადი მსოფლიოს ყველა რეგიონში გაიზარდა, თუმცა ტურისტთათვის ყველაზე პოპულარულ რეგიონად კვლავ ევროპა რჩება, რომელსაც 2010 წელს 471,5 მილიონი ტურისტი ეწვია. ციფრების ეს შეფარდება თვალნათელი მაგალითია, იმისა რომ, მსოფლიოში ნაკლებია თავზეხელაღებულ, თავგადასავლების მაძიებელ ტურისტთა რიცხვი და ისინი იმ ქვეყნებისკენ მიილტვიან, სადაც ძირითადი პარამეტრები – ქვეყანაში სტაბილურობა, უსაფრთხოება, სანიტარული პირობები, დასვენების ღირებულება, სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება, კომფორტაბელური ოტელები, საკადრო პოტენციალი, უმაღლეს დონეზეა განვითარებული.

ამ მხრივ კი, “დამოუკიდებელი” აფხაზეთისთვის, რომელიც მოწყვეტილია, ცივილიზებული სამყაროსგან და, რაც მთავარია, ამ ეტაპზე, პოტენციურად ტურისტთა ყველაზე დიდი ბაზისაგან – სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებისაგან – სრულ კოლაფსად შეიძლება იქცეს. საბჭოთა ტურისტული ბრენდი აფხაზეთი, რომელიც, სლავური წარმოშობის არცთუ ისე მდიდარ დამსვენებელთა შორის, ასე თუ ისე კიდევ მუშაობს, ჩრდილო კავკასიის განვითარებისა და ზოგადად რუსეთში ცხოვრების დონის ამაღლების პირობებში, შეიძლება სამუდამოდ დასამარდეს. წარსულს ჩაბარდა ეპოქა, როდესაც ჯერ რუსეთის იმპერია, შემდეგ კი საბჭოთა სახელმწიფო, უზარმაზარ ძალისხმევას და თანხებს ხარჯავდა, მისი

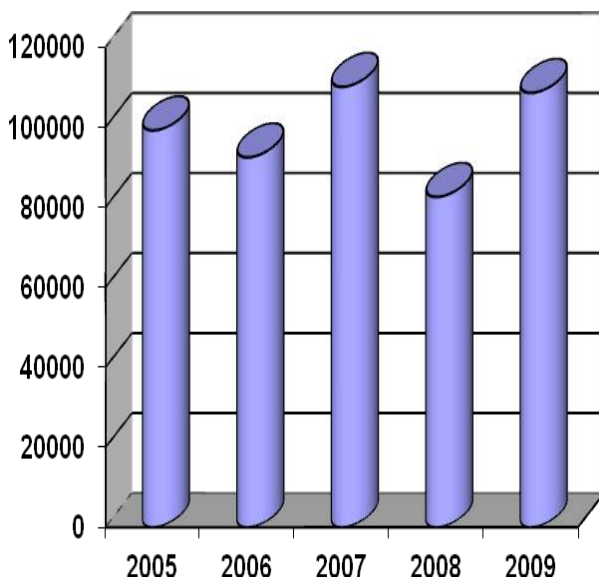
¹ ა. ლევაძე, ნ. გრძელიშვილი, „ტურიზმი საქართველოში: არსებული მდგომარეობა, პრობლემები, პერსპექტივები“, მონოგრაფია, თბილისი 2012.

ერთ-ერთი მხარის განსაკუთრებულად.

აფხაზეთში, სხვადასხვა ოფიციალური და არაოფიციალური წყაროების მონაცემებით, 2010 წელს ტურისტული ნაკადი 15%-ით შემცირდა. რუს ტურისტთა გულისცრუების მთავარი მიზეზი, ფასების ზრდა და შემოთავაზებულ სერვისთან შედარებით მისი შეუსაბამობაა.

აფხაზეთის სტატისტიკურ კრებულებში მოწოდებულ ინფორმაციებსა თუ ე.წ. საკურორტო-სარეკლამო სტატიებში, როგორც წესი, ვერაფერს ამოიკითხავთ, სასტუმროებისა და სხვა დასასვენებელი ობიექტების, აბსოლუტური უმრავლესობის მორალურ და ფიზიკურ ცვეთაზე, კვალიფიციური პროფესიული კადრების არარსებობაზე და, მით უმეტეს, ინჟინრული, სატრანსპორტო და სოციალური ინფრასტრუქტურის არასათანადო განვითარებაზე ტურიზმისა და დასვენების ადგილებში.

დამსვენებელთა რაოდენობა აფხაზეთში
2005-2009 წწ (ათასი კაცი)

წყარო: აფხაზეთის კურორტებისა და ტურიზმის კომიტეტი

ტურიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის მდგომარეობა განსაზღვრავს ქვეყნის მონაწილეობის შესაძლებლობებს საერთაშორისო ტურისტულ შრომის განაწილებაში. ყველა ქვეყანას, რომელიც ილტვის გახდეს ტურისტული, უნდა ჰქონდეს შესაბამისი ინფრასტრუქტურა, განავითაროს საერთაშორისო და შიდა კომუნიკაციები, სატრანსპორტო საშუალებათა ერთობლიობა, გააფართოოს საზოგადოებრივი კვების საწარმოთა ქსელი, ააშენოს მომსახურების მრავალი

ობიექტი და ა.შ. ყველა ეს მისი ტურისტული სპეციალიზაციის აუცილებელი პირობაა.

და ბოლოს, ტურიზმის განვითარების საფუძველის საბოლოო მიზანია ქვეყანაში ჩამოსულ ტურისტს შესთავაზო და აყიდინო არა მარტო მასპინძელი ქვეყნის მომსახურება, არამედ – სწორედ ამ ქვეყანაში წარმოებული პროდუქცია. ამ კუთხით შექმნილი კატასტროფული სიტუაცია კი აფხაზეთის ახლადარჩეულ პრეზიდენტ ანკვასაც კარგად აქვს გაცნობიერებული.¹ თუმცა რეალობის ადეკვატურ აღქმასთან ერთად საჭიროა მეტი გამბედაობა და მარტივი ჭეშმარიტების გაცხადება – აფხაზეთის განვითარებაზე ფიქრიც კი შეუძლებელია, საქართველოსთან და შემდგომ დანარჩენ ცივილურ სამყაროსთან საზღვრების გახსნის გარეშე.

აფხაზეთში ტურიზმის სფეროს განვითარების ძირითად შემაფერხებელ ფაქტორებად შეიძლება დასახელდეს:

- ტურიზმის დამოკიდებულება ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობაზე;
- გართობის ინდუსტრია არასაკმარისადაა განვითარებული;
- ეკონომიკის ტურისტული სექტორის საქმიანობას სეზონური ხასიათი აქვს, რაც აძლიერებს აღწარმოების პროცესის ციკლურობას;
- ტურიზმი ყველაზე მეტად განიცდის პოლიტიკური არასტაბილურობის გავლენას, რაც ამ დარგის განვითარებას ძალზე სარისკოს ხდის;
- ტურისტული და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობა;
- საერთაშორისო იზოლაცია.

ზოგადად, რასაკვირველია, თუკი აფხაზეთის ტურისტულ პოტენციალზე ვილაპარაკებთ და აქ წარმოდგენილ საკურორტო-რეკრეაციულ და ტურისტულ-რეკრეაციულ რესურსებს თუკი შევაფარდებთ მის მცირე ფართობს, იგი შეიძლება მსოფლიოს უმდიდრეს და უნიკალურ მხარედ ჩაითვალოს. აქ ყველაფერია: ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, მდიდარი ლანდშაფტი, შავიზღვისპირა სანაპირო ზოლი, ბუნებრივი და ისტორიული ღირსშესანიშნაობები, სამკურნალო და მინერალური წყლები, მარადიული თოვლითა და მყინვარებით დაფარული მთები და ყოველივე ამასთან გამაჯანსაღებელი კურორტების დიდი რიცხვი. “სახელმწიფოებრიობანას“ თამაშის დამთავრებისა და საქართველოსთან ჯანსაღი პოლიტიკური ურთიერთობების დამყარებისთანავე, აფხაზეთს მიეცემა შანსი ამ რესურსების გამოყენებისა, აფხაზეთს საქართველოსთან ერთად აქვს რეალური

¹ lenta.ru/articles/2011/08/26/ankvab

პოტენციალი გახდეს მაღალგანვითარებული ტურიზმისა და რეკრეაციული მეურნეობის ქვეყანა.

აფხაზეთში არის უამრავი საკურორტო ზონა და ადგილი, რომლებიც დასვენებისა და მკურნალობის იდეალურ ადგილებს წარმოადგენს და ტურისტული პოტენციალი კვლავაც აქვთ. მათგან უპირველესად შეიძლება დასახელდეს ბიჭვინთა, მიუსერა (მისრა), ეშერა, განთიადი (ცანდრიფში), ლესელიძე (გენრიფში), ოქროს ნაპირი და მრავალი სხვა, სადაც ტერიტორიის ბუნებრივ-რეკრეაციული პოტენციალმა, საბჭოთა ხელისუფლების დროს, ხელი შეუწყო მათ საკურორტო-გამაჯანსაღებელ ზონებად ქცევას.

დღევანდელ დღეს აფხაზეთში ტურისტთა თითქმის 40% გამაჯანსაღებელ ტურიზმს – საპლაჟო-საცურაო რეკრეაციას აძლევს უპირატესობას.

ეკოტურიზმი

ეკოლოგიური ტურიზმი (ეკოტურიზმი) საკმაოდ ახალს იკრებს მსოფლიოს ტურიზმისა და სტუმართმოყვარეობის ინდუსტრიაში. მსოფლო ტურისტული ორგანიზაციის ექსპერტთა პროგნოზებით, 21-ე საუკუნეში მისი ზრდის ტემპები კვლავ მაღალი იქნება, ხოლო მიღებული შემოსავლები დიდ წვლილს შეიტანენ მრავალი ქვეყნის, განსაკუთრებით განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკის განვითარებაში. ეს ჩამორჩენილ, განსაკუთრებით მთიან რეგიონებს, სოციალ-ეკონომიკური ზრდის სტიმულირების საშუალებას მისცემს. ამ სახეობის ტურიზმის ორგანიზაციის თავისებურებას წარმოადგენს, მოგზაურობის ორგანიზებისას ბუნებრივ გარემოზე მინიმალური ზემოქმედების უზრუნველყოფა, ეკოლოგიური სასტუმროების ქსელის შექმნა, ტურისტების უზრუნველყოფა ეკოლოგიურად სუფთა კვების პროდუქტებით და ა.შ. ეკოტურიზმი მოიცავს ეკოლოგიურად სუფთა ბუნებრივი ტერიტორიების მონახულებას (ნაკრძალების, აღკვეთილების, ეროვნული პარკების, ბოტანიკური ბაღების). ეკოტურიზმის ჩარჩოებში შეიძლება გამოიყოს ეკოშემცენებითი ტურები, ტურები ეკოსისტემებში, ფოტონადირება. აფხაზეთის ბუნება, მისი ჯერჯერობით გარკვეულ დონემდე შენარჩუნებული ეკოსისტემები, უნიკალურ შესაძლებლობას იძლევა ეკოტურიზმის განვითარებისათვის. სწორედ ეკოტურიზმი გვევლინება ყველაზე აქტიურ ლობისტად დაცული ბუნებრივი ტერიტორიების ქსელების შექმნაში განვითარებულ ქვეყნებში. ამის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ არაერთი მაგალითი ისეთი ქვეყნებიდან, როგორიცაა აშშ, გერმანია, შვეიცარია, ესპანეთი და სხვ. პოსტინდუსტრიული ქვეყნების მეურნეობის ტერიტორიული სტრუქტურის სრულფასოვანი ელემენტი ხდება განსაკუთრებით

დაცული ბუნებრივი ტერიტორიების ქსელი. ეკოტურიზმის პოზიტიური გავლენა ვრცელდება ცენტრის ქვეყნების ფარგლებს მიღმაც. გეოგრაფიის შეფასებით, აფრიკის ქვეყნებში ეკოლოგიური მდგომარეობა უკეთესია, ვიდრე აზიაში, რადგან აქ შექმნილია ნაციონალური პარკები, რომლებშიც ფაუნის ეგზოტიკური სახეები ემსახურება უცხოელი ტურისტების მოზიდვის საქმეს.

ეროვნული პარკი – ბუნებრივი დაცული ტერიტორიების ერთადერთი სახეობაა, რომელიც თავისთავში აერთიანებს ბუნების დაცვისა და რეკრეაციულ ფუნქციებს. აფხაზეთში მათ მთელი ტერიტორიის 10-12% უჭირავთ, რაც, რასაკვირველია, საკმაოდ მცირე ფართობია, თუკი აფხაზეთის დღევანდელ ხელისუფლებს, საკუთარი ქვეყნის ბუნების დაცვა და ეკოლოგიური ტურიზმის მექად გადაქცევა სურთ (მაგალითისთვის, აშშ-ში ტერიტორიის 40% მოცულია დაცვის სხვადასხვა ფორმებით, ესპანეთში კი რეკრეაციულ ზონებს ქვეყნის ტერიტორიის დაახლოებით მესამედი უჭირავთ). ამ კუთხით ერთის მხრივ მისასაღებელია აფხაზეთის მთავრობის პროექტი ბიჭვინთა-მიუსერის ნაკრძალთან, ფსხუ-გუმისთის ნაკრძალთან და რიწის რელიქტური ეროვნული პარკთან ერთად, კოდორის ხეობის დაცულ ტერიტორიად გამოცხადების შესახებ, რადგან ამ ფაქტმა ბუნებრივი და ისტორიული ძეგლების შენარჩუნების გარდა, ადგილობრივი სვანი მოსახლეობის საკუთარ კერებში დაბრუნება და მეტი დაცულობა უნდა უზრუნველყოს. მეორეს მხრივ კი კოდორის ხეობა, საქართველოს კანონმდებლობითა და საერთაშორისო სამართლის ნორმებით წარმოადგენს საქართველოს დაცულ ტერიტორიას და ამ სტატუსითვე იგი შეტანილი UNESCO-ს შესაბამის რეესტრში. ამ ფონზე, საყურადღებოა რუსეთის ფედერაციის სურვილი, კავკასიის მეორე მხარეს, აფხაზეთის მოსაზღვრედ მდებარე დაცული ტერიტორიების და ნაკრძალების, ერთ ბიოსფერულ პოლიგონად ჩამოყალიბების შესახებ, რომელმაც უნდა გააერთიანოს თებერდის ნაკრძალის თებერდის და არხიზის მონაკვეთები და კავკასიის ნაკრძალი ერთიან ეკოლოგიურ ზონად. ამგვარად, ჩრდილოეთ კავკასიაში ფორმირდება უზარმაზარი ეკოლოგიური კორიდორი, რომელიც წარმოადგენს იქნება განსაკუთრებულად დაცული ბუნებრივი ტერიტორიების სისტემით – სოჭის ეროვნული პარკი, სოჭის ფედერალური აღკვეთილი, კავკასიის ნაკრძალი, თებერდის ნაკრძალი, დაუთის ფედერალური აღკვეთილი და... აფხაზეთის ეროვნული პარკები, რომელთაც ტრანსსასაზღვრო რეზერვატების სტატუსი მიენიჭებათ. ჩვენ კარგად

გვესმის, რომ მსხვილი ბუნებრივი რეზერვატების შექმნა, უდიდესი სიკეთეა ველური ბუნებისთვის და უდიდესი მნიშვნელობის ნაბიჯია ბიოლოგიური მრავალფეროვნების შესანარჩუნებლად, ასევე ისიც, რომ ტრანსსასაზღვრო პარკების შექმნა მსოფლიოში კარგად აპრობირებული მეთოდია, მაგალითად, ევროპაში, ასეთი პარკების რაოდენობა 70-ს აღწევს, ხოლო აზიასა და ლათინურ ამერიკაში, ტრანსსასაზღვრო პარკების რაოდენობა 25%-ია ეროვნული პარკების საერთო რიცხვიდან, მით უმეტეს, ასეთი ფორმით თანამშრომლობა ყველაზე მეტად მისაღები სწორედ კავკასიის რეგიონშია, სადაც არც ერთი ქვეყანას არ გააჩნია მთლიანი ბუნებრივი სუბ-სისტემები: ბუნებრივი საზღვრები შეჭრილია სახელმწიფოებრივ საზღვრებში, რაც ქმნის ბარიერებს ეკოლოგიური პროცესებისათვის და ინფორმაციის ნაკადისათვის. თუმცა საერთაშორისო კანონმდებლობით მსგავსი ბუნებრივი ტრანსსასაზღვრო რეზერვატების შექმნა შეიძლება გაფორმდეს არა რუსეთ-აფხაზეთ არამედ რუსეთ-საქართველოს შორის. ამ პროცესებიდან (და საერთოდ აფხაზეთში მიმდინარე ყველა პროცესიდან) საქართველოს და საერთაშორისო კანონმდებლობის გამორიცხვა, აფხაზეთის უფრო რეზერვაციად გადაქცევის მომასწავებელი იქნება. დღევანდელი პოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე – რომელიც ამ ეტაპზე გამორიცხავს უშუალოდ საქართველოს ხელისუფლების მონაწილეობას აფხაზეთის შიგნით მიმდინარე პროცესებზე – უნდა გამოინახოს ფორმა, რომელიც უზრუნველყოფს საქართველოს მხრიდან ჩართულობას. იმ პირობებში, როდესაც რუსეთის მართლმადიდებლური ეკლესია, კვლავაც ცნობს საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის კანონიკურ საზღვრებს, ორივე ეკლესიის ძალისხმევით და აფხაზეთის დე-ფაქტო ხელისუფლების კეთილი ნებით, ქართული ეკლესია უნდა დაუბრუნდეს კოდორის ხეობას და უნდა მიეცეს სამოციქულო საქმიანობის წარმართვა, ადგილობრივ საწყმისოთან უშუალო ურთიერთობა. უფრო მეტიც, თავად აფხაზეთისთვისაც, საუკეთესო გამოსავალი იქნება, თუკი დაცული ტერიტორიების (ამ ეტაპზე კოდორის ხეობის) მფლობელობა, საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის აფხაზეთის სამიტროპოლიტოს იურიდიულ მფლობელობაში გადავა¹. სწორედ ეს შეუწყობს ხელს აფხაზეთში ადგილობრივი ბუნებრივი და ისტორიული ძეგლების, ეკოსისტემის მდგრადობის შენარჩუნებას და არა საერთაშორისო ნორმების დარღვევით შექმნილი ე.წ რეზერვატები.

¹ ხორვატიაში ეროვნული პარკების მნიშვნელოვანი ნაწილის მფლობელი ადგილობრივი კათოლიკური ეკლესიაა.

ასეთ შემთხვევაში ხეობის საზღვრები საქართველოს მხრიდანაც უნდა გაიხსნას ადგილობრივი და საერთაშორისო ტურისტული ნაკადისათვის.

კონკრეტულად კოდორის ხეობისთვის, ეკოტურიზმის განვითარება ძირითადი შემოსავალი შეიძლება გახდეს, ადგილობრივი ეკონომიკის გასაცოცხლებლად. იმის გამო, რომ მთიან რეგიონებში მოსახლეობას პროფესიის ნაკლები არჩევანი აქვს და სიღარიბის დონე მაღალია, ეკოტურიზმს შეუძლია თავისი წვლილი შეიტანოს ადგილობრივი მოსახლეობის შემოსავლების გაზრდაში.

ეკოტურიზმის ეკონომიკური როლი განპირობებულია მისი ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპით, რომლის შესაბამისად, შემოსავლების ძირითადი ნაწილი კვებავს ადგილობრივ ეკონომიკას, მიემართება ადგილობრივ ბიუჯეტებში, გამოიყენება ადგილობრივი მოსახლეობის საჭიროებისათვის.

განსაზოგადებლად, შეიძლება გამოიყოს ეკოტურიზმის შემდეგი პოზიტიური ეკონომიკური და მასთან ერთად სოციალური ფუნქციები:

- ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა ადგილობრივი მოსახლეობისათვის;
- ბუნებათსარგებლობის ტრადიციული ფორმების სტიმულირება;
- ეკოლოგიურად სუფთა კვების პროდუქტების წარმოება;
- ინვესტიციების ზრდა როგორც ინფრასტრუქტურასა და სერვისში, ისე ბუნების დაცვაში;
- ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდა;
- ხელობების განვითარება;
- სპეციალური განათლების განვითარება, რომელიც მიმართული იქნება ტურისტული პროფესიების შეძენაზე;
- ადგილობრივი თვითმართველობის განვითარება;
- განვითარების გეგმების ფორმირება „შიგნიდან“ ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესების გათვალისწინებით.

რასაკვირველია, ყოველივე ეს მსჯელობა აზრს მოკლებული იქნება, თუკი თავიანთ საცხოვრებელ ადგილებზე, მოსახლეობამ არ დაიწყო დაბრუნება და იქ არ დამაგრდა. ამ პროცესების ხელშეწყობისათვის, ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის კურთხევითა და მატერიალურ-ფინანსური მხარდაჭერით უნდა შეიქმნას ქრისტიანული თემები. ამისათვის კი საჭირო იქნება მათთვის სასოფლო ფართობების გადაცემა, ინფრასტრუქტურის შექმნა-განვითარება, მეურნეობის გამართვა, რის შედეგადაც კარგი საფუძველი ჩაეყრება ადგილობრივი ეკონომიკის გა-

მოცოცხლებას და შესაბამისად აგროეკოლოგიური ტურიზმის განვითარებასაც. ადგილობრივი მეურნეობები ეკოლოგიურად სუფთა კვების პროდუქტებს შესთავაზებენ დამსვენებლებს, შეიძლება აშენდეს და გაიმართოს მცირე თანამედროვე საწარმოები – საფუძველი ჩაეყაროს ადგილობრივ ფიტომრეწველობას, რომელსაც, როგორც ცნობილია, საქართველოს სამოციქულო ეკლესია ყოველთვის დიდ ყურადღებას უთმობდა – მართლმადიდებლური ეკლესიების და მონასტრების ბერ-მონაზვნები, მსახურნი თავიანთ მიწებზე აქტიურად აშენებდნენ სამკურნალო მცენარეთა ბაღებს. ცნობილია, რომ პრეპარატებისათვის სამკურნალო მცენარეების ნედლეულის წარმოება, დღევანდელ პირობებში წარმოადგენს, როგორც განვითარებადი, ისე განვითარებული ქვეყნების ჯანდაცვითი პროგრამების და ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან შემადგენელ ნაწილს.

აფხაზური მხარის გონიერების პირობებში, ეკოტურიზმი შეიძლება ძალზე ქმედით ინსტრუმენტად იქცეს მდგრადი განვითარებისა და ეკონომიკური ზრდისათვის.

როგორც აღვნიშნეთ, ტერიტორიის ბუნებრივ-რეკრეაციული პოტენციალი, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენს ტურიზმის განვითარებისათვის, რაც აფხაზეთს უპირობოდ აქვს, ასევე კვლავ უნდა გავიმეოროთ და აღვნიშნოთ რომ, რაც არ უნდა აღმაფრთოვანებელი და თვალწარმტაცი იყოს, გარშემომყოფი ლანდშაფტები, სერვისი უნდა შეესაბამებოდეს 21-ე საუკუნის ყველაზე მოთხოვნად სტანდარტებს. დასავლური სტანდარტებით, დასათვალიერებლად (სანახავად) საინტერესო ობიექტების არჩევანი განისაზღვრება არა მხოლოდ და არა იმდენად მისი უნიკალურობით, რამდენადაც ტურისტული მომსახურების სრულყოფილი სისტემის არსებობით. მის გარეშე თუნდაც ყველაზე გამორჩეული ბუნებრივი ობიექტი – ცარიელი ადგილია თანამედროვე ტურისტული ბიზნესისათვის. მაგალითად, ლათინურ ამერიკაში ჩასულ ტურისტთა 50%-ს მიზნად აქვს ბუნებრივი რეზერვატების დათვალიერება. მრავალი ეროვნული პარკის, ნაკრძალის ხელმძღვანელი ეკოლოგიურ ექსპურსიებს ნამდვილ შოუდ აქცევს ხოლმე. ძალიან ხშირად ბუნებრივი ობიექტების ჩვენება განსაკუთრებით მღვიმეებში, თანმხლებია მუსიკასთან, ფერად განათებასთან, ადგილობრივი მოსახლეობის ფოლკლორის ჩვენებასთან. პარალელს აფხაზეთთან თუ გავავალებთ, რომელიც ბუნებამ კარსტული მღვიმეების სიუხვითაც დააჯილდოვა, ვნახავთ, რომ დღესდღეობით ტურისტულ ინდუსტრიაში მხოლოდ

ახალი ათონის მღვიმეებია ჩართული, თუმცა მისი შიდა ინფრასტრუქტურა იმდენად მოძველებულია, რომ “გაქვავებული” საბჭოთა კავშირის ასოციაცია გაგვიჩნდება. ახალი ინვესტიციების და თანამედროვე მენეჯმენტის არარსებობა, უნიკალური ბუნებრივი ობიექტის მიმართაც კი ტურისტთა ნაკადს ამცირებს, ამის გამო აფხაზეთის ერთ-ერთ სავიზიტო მარკაზე – ახალ ათონის მღვიმეზე ტურისტთა ნაკადი სულ უფრო და უფრო მცირდება. ლაპარაკიც არ ღირს კავკასიის ერთ-ერთ ულამაზეს და უდიდეს აბრსკილის მღვიმეზე, რომელიც ოჩამჩირის რაიონის სოფელ ოტაფში მდებარეობს. დღესდღეობით მღვიმის გარშემო არანაირი ტურისტული ინფრასტრუქტურა არ არსებობს. თავად ძეგლიც გაპარტეხების პირასაა.

აგროტურიზმი. ახალგაზრდული ტურიზმი

ზოგადად უნდა ითქვას, რომ აგროტურიზმს (სოფლის ტურიზმს, ფერმერულ ტურიზმს) უდიდესი პოტენციალი აქვს. ევროპაში იგი თანდათან უკვე იწყებს, ტურისტების გადაბირებას საკურორტო ტურიზმის სფეროებიდან, იზიდავს რა მათ შედარებით დაბალი ფასებითა და დასვენების ორგანიზაციის ფართო შესაძლებლობებით. ევროკავშირის სტატისტიკური მონაცემების თანახმად მოსახლეობის 30% სწორედ ასეთ დასვენებას აძლევს უპირატესობას.

ევროპაში ცნობილია მაგალითები, როდესაც სოფლის ტურიზმის განვითარების ინიცირება მოახდინეს ტურიზმის სხვა გვერდითმა სახეობებმა. მაგალითად, ირლანდიაში სოფლის ტურიზმის განვითარება ინტენსიურად მიმდინარეობდა პირველყოფილი დროის ძეგლების – დოლმენების, კრომლეხების სხვა მეგალითური ძეგლების განლაგების რაიონებში. სოფლის ტურიზმის აღმავლობა ნორვეგიის სანაპირო ზონებში დაკავშირებულია ტურისტების ფიორდების ნახვის დაინტერესებით. სოფლის ტურიზმის განვითარებას ხელს უწყობს თავად მისი სახესხვაობებიც – გასტრონომიული ტურიზმი, ღვინის ტურიზმი, ლუდის ტურიზმი და სხვ. სოფლად ტურიზმის განვითარება ამცირებს უმუშევრობას და ზრდის ადგილობრივი პროდუქტის გასაღების შესაძლებლობას. დღეს, როდესაც სოფლად ცხოვრების პირობები რთულია და ადგილობრივ მცხოვრებთა ფინანსური შემოსავლები მცირეა, პროდუქტის გასაღები ბაზრების მოპოვება და პროდუქტის პირველადი ღირებულების გაზრდა მომსახურების დამატებით, სიღარიბის დაძლევის პრიორიტეტული მიმართულებაა.შავიზღვისპირეთში მუდმივი მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდა და დამსვენებელთა რაოდენობისა და ტურისტების რაოდენობის მატება განაპირობებს

სურსათზე მოთხოვნის შემდგომ გადიდებას, რომლის ნაწილი (რძე, ბოსტნეული, ხორცი, ხილი და ა.შ.) ადგილზევე უნდა იწარმოებდეს.¹

დამატებითი ღირებულების წარმოქმნის პროცესი შეიძლება მოიცავდეს ასევე სხვა მომსახურებასაც (ტრანსპორტი, ღამის გათევვა, ტრადიციული ხელსაქმე და ა.შ.) ტურისტულ მომსახურებასთან ერთად ეს ქმნის ე.წ. პირდაპირი პროდუქტის დამატებითი ღირებულების ჯაჭვს, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის ადგილობრივი მოსახლეობის პირდაპირ შემოსავალს.

ტურისტს სოფლად შემოაქვს და გასცემს თავის დანაზოგს შემოსავლის წყაროს უქმნის არა მხოლოდ მასპინძელს, ვინც აქირავებს სახლს, საკვებსა და პროდუქტებს ყიდის, არამედ ყველა იმ ადგილობრივ მცხოვრებს, ვინც არაპირდაპირ ჩართულია ტურისტულ მომსახურებაში.

ტურიზმის განვითარება სოფლად დაკავშირებულია რეგიონში ინფრასტრუქტურის განვითარებასთან (მომსახურების, ეკონომიკის, ტრანსპორტის, ინფრასტრუქტურის სფეროში). ტურიზმის წარმატება პირდაპირ აისახება სოფლად უძრავი ქონების ღირებულებაზე (მიწის ნაკვეთების, შენობა-ნაგებობების ფასი), რაც მოსახლეობის კაპიტალიზაციას ზრდის, ფართოვდება საკვების წარმოება და გადამამუშავება, სოფლის მცხოვრებთა ცოდნისა და კვალიფიკაციის ღონე, რეგიონებში და სოფლებში ტურისტული ნაკადების მომსახურება.²

სოფელი, ტურისტული ერთეულის გარდა, არის ადგილი სადაც შემონახულია ძველი სამეურნეო ტრადიცია, ადგილობრივი სამზარეულო, ხელსაქმე, საეკლესიო დღესასწაულები, სახალხო დღეობები, ქორწილები, ეთნოგრაფიული სახლები, რეგიონული მუზეუმები და სტუმართმოყვარე მასპინძელი. ეს ყველაფერი, როგორც ადგილობრივი, ასევე უცხოელი დამსვენებლებისათვის წარმოადგენს მთავარ მიზიდველობას და რეკრეაციულ რესურსს.

ბევრ ქვეყანაში სოფლის ტურიზმმა სოფლებს თვითმყოფადობა შეუნარჩუნა. ტურიზმის განვითარების მიზნით მუშავდება სპეციალური პროგრამები, რომლებითაც ხორციელდება სასოფლო სახლების რესტავრაცია და ნაციონალურ სტილში გაფორმება, თანამედროვე კომფორტის და სიმყუდროვის შენარ-

ჩუნებით. ტურისტებს საშუალება ეძლევათ გაეცნონ ადგილობრივ კულტურას, ტრადიციებს, ფოლკლორს, დაისვენონ მთიან სოფლებში, იარონ ზღვის ნაპირზე. პროგრამის განხორციელებას მოჰყვება სოფლებში სამუშაო ადგილების შექმნა, სოფლის მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება.

დღევანდელ პირობებში, როდესაც აფხაზეთის ხელისუფლების ერთ-ერთი მთავარი საზრუნავი სოფლიდან მიგრაციის შეჩერება და ხალხის ადგილზე დასაქმება უნდა იყოს, მსგავსი პროექტების განხორციელებას თავადაც უნდა უწყობდნენ ხელს. საჭიროა ამა თუ იმ სოფლის ტურისტული პოტენციალის შესწავლა და გარკვეული ინვესტიციების განხორციელება კომუნიკაციების მოსაწყვსრიგებლად. ასევე მიზანშეწონილი იქნება, საკუთრივ სოფლის მცხოვრებთათვის გრძელვადიანი კრედიტების გაცემა, საკუთარი სახლისა და მეურნეობის სათანადო დონეზე მოსაწყობად, კერძო სასტუმროების ასაშენებლად. აქორი პრობლემა დგება – ერთი ფინანსური, ანუ აფხაზური მხარის მიერ საკუთარი შესაძლებლობებით მსგავსი პროექტების განხორციელების შეუძლებლობა და მეორე და არანაკლებ მნიშვნელოვანი – აფხაზეთის საერთაშორისო იზოლაციის პირობებში, ვინ შეიძლება იყოს დაინტერესებული ან ვინ შეძლებს აფხაზეთის სოფლებში დასვენებას (თუნდაც იმ სტატისტიკის გათვალისწინებით, რომ აფხაზეთში რუსეთიდან ჩამოსული არცთუ მრავალრიცხოვანი და არცთუ მდიდარი კონტიგენტი, უფრო პლაჟზე დასვენებას ანდაც “თვითშემოქმედებით” ტურიზმს ირჩევს). პასუხი ერთია – მხოლოდ (უპირველესად) საქართველოს მოსახლეობა, ამიტომ აფხაზეთის პოლიტიკური მომავლის გადაწყვეტამდე, ხელი უნდა შეეწყოს კომუნიკაციების აღდგენას ქართულ და აფხაზურ მოსახლეობას შორის, რომელიც რა თქმა, არ უნდა იყოს დროის მცირე მონაკვეთზე გათვლილი პიარი. უპირველესად, დაახლოების ხელშეწყობის პროგრამებიდან ერთ-ერთი, ქართული მხარის მიერ მოზიდული საერთაშორისო ინვესტიციებით³, აფხაზეთის გლეხობისათვის ტურისტული ინფრასტრუქტურის მოწყობა უნდა იყოს (ლტოლვილთა უსაფრთხო დაბრუნების პარალელურად). საპილოტე პროგრამა შეიძლება განხორციელდეს გალისა და ოჩამჩირის შერეულ ქართულ-აფხაზურ სოფლებში, სადაც ამასთან ქრისტიანული კულტურის ძეგლები, ისტორიული თუ ბუნებრივი ღირსშესანიშნაობანი

¹ ე. ბარათაშვილი, ნ. გრძელიშვილი, ჯ. ზარანდია, ნაირა გალახვარიძე, „რეგიონული განვითარების დიაგნოსტიკა“ (სახელმძღვანელო), თბილისი, 2012.

² ე. ბარათაშვილი, ნ. გალახვარიძე, კ. არაბული, ნ. გრძელიშვილი, „საქართველოს ეკონომიკა“ (სახელმძღვანელო), თბილისი, 2012.

³ მაგ., ლიტვაში სოფლის ტურიზმის განსავითარებლად სახელმწიფოსა და ევროკავშირის სტრუქტურული ფონდების მიერ 2007-2012 წლებისათვის გამოყოფილი იქნა 82 მლნ.ევრო.

არსებობს. აქცენტი პირველ ეტაპზე უნდა გაკეთდეს ახალგაზრდულ ტურიზმზე, რადგან მათ ომის ქარცეცხლი უშუალოდ არ შეჰხებიათ. აქაც, საქართველოს საპატრიარქოს უშუალო ჩართულობით განსახორციელებელი ეს პროექტიც ორმხრივი ნდობის პირობებში, იმედია დაიწყება და წარმატებულიც აღმოჩნდება.

ამ ტურისტული პროექტის წარმატებით განვითარების შემთხვევაში ქართულმა მხარემ, პირველ ეტაპზე (საერთაშორისო მეთვალყურეების დაშვების შემთხვევაში) სხვა სამხრეთ კავკასიური ქვეყნებისთვისაც უნდა გახსნას ტურისტული ბაზარი აფხაზეთის ტერიტორიაზე, რაც ერთიორად გააორმაგებს დამსვენებელსაც და აფხაზეთის მოსახლეობის შემოსავლებსაც. ყოველივე შემდგომი დაახლოების პროცესებისათვის ჩინებული სტარტი იქნება.

ტურიზმის სხვა სახეობები. დღესდღეობით ტურიზმის ინდუსტრია იმდენად მძლავრადაა განვითარებული, რომ ტურიზმი უკვე ცალკეულ მიმართულებებად, დარგებად არის დაყოფილი იმის და მიხედვით თუ რომელი ტურისტული მიმართულება უფრო მეტად მიესადაგება ამა თუ იმ ქვეყანას, საიდან შეიძლება მიღებული იქნეს მაქსიმალური შემოსავალი. არსებობს აგრეთვე ტურიზმის “ნაკლებშემოსავლიანი” სახეობები, რომლებსაც ემოციური დატვირთვისა და კულტურულ ფასეულობათა წარმოჩენისა და შენარჩუნების გამო, არანაკლები მნიშვნელობა ენიჭებათ. მათ შორისაა **რელიგიური და ეთნიკური ტურიზმი.**

რელიგიური ტურიზმი

რელიგიურ ტურიზმს შეიძლება უძველესი ეწოდოს – მისი ფესვები უხსოვარ დროში მიდის. ადამიანები ყოველთვის ცდილობდნენ გამორჩეული საკულტო ცენტრების მონახულებას და შორეულ ეპოქებშიც კი, პილიგრიმები ამ მიზნით ათასობით კილომეტრის დაფარვასაც არ ერიდებოდნენ.

აფხაზეთში არ არის მსოფლიო მნიშვნელობის რელიგიური ცენტრები, შესაბამისად უშუალოდ მომლოცველთა ნაკადი მრავალრიცხოვანი ვერ იქნება, თუმცა, რელიგიურ ტურიზმს საექსკურსიო-შემეცნებითი კუთხით, ადგილობრივი მრავალრიცხოვანი ტაძრებისა და სალოცავების გათვალისწინებით, გარკვეულ პირობებში საკმაო პოტენციალი აქვს.

რელიგიური ტურიზმის ინდუსტრია, მთელი ტურისტული ინდუსტრიის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს. მასში შეიძლება გამოიყოს შემდეგი სეგმენტები:

1. განთავსების დაწესებულებები – განთავსების საპეციალიზებული საშუალებათა ერთობლიობა (სას-

ტუმროები, კემპინგები, საერთო საცხოვრებლები, სა-მონასტრო კელიები);

2. კვების დაწესებულებები – საზოგადოების სპეციალიზებულ დაწესებულებათა ერთობლიობა;

3. სატრანსპორტო საშუალებები და ინფრასტრუქტურა;

4. საჩვენებელი რელიგიური ობიექტები – საკულტო ნაგებობები (მონასტრები, ტაძრები, სამლოცველოები, და ა.შ.);

5. თაყვანისცემის ბუნებრივი ობიექტები (წმინდა წყაროები, ტევრები, მდინარეები და ა.შ.).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პირველ სამ პუნქტში ჩამოთვლილი, რელიგიური ტურიზმის (საერთოდ ტურიზმის) ფუნქციონირებისა და განვითარებისათვის საჭირო თანამედროვე დაწესებულებები, აფხაზეთში, შეიძლება ითქვას, არ არსებობს. თუკი პოტენციალზე და პერსპექტივებზე ვლაპარაკობთ, აფხაზეთში რელიგიური ტურიზმს გასაქანი, შეიძლება მხოლოდ დანარჩენ საქართველოსთან საზღვრების გახსნის შემდეგ მიეცეს, რადგან წარმოუდგენელიც კია, ოდესმე ამ მიმართულებით, ქართველთა ინტერესი საერთო ისტორიის ძეგლთა მიმართ, სხვა ქვეყნების მოსახლეობის ინტერესმა გადაწონოს.

დღეისათვის აფხაზეთის ტერიტორიაზე ქრისტიანული ხუროთმოძღვრების დაახლოებით 80 ნაგებობაა აღრიცხული. ისინი საქართველოსთან კულტურულ-ისტორიული ერთობის სიმბოლოებს წარმოადგენენ.

გუდაუთის რაიონში რელიგიური ტურიზმის განვითარებისათვის, აქ არსებული მრავალრიცხოვანი ძეგლების არსებობის გათვალისწინებით, დიდი შესაძლებლობები არსებობს. ტურისტებისათვის უპირველესად დიდი ინტერესის გამოძახატველი აუცილებლად იქნება (და ყოველთვის იყო), სოხუმიდან 22 კმ-ში მდებარე უნიკალური კურორტი ახალი ათონი. ახალ ათონში კონცენტრირებულია დიდი რაოდენობის ღირსშესანიშნაობები ისტორიული და წმინდა ადგილები.

წმ. პანტელეიმონის ტაძარი. ტაძარი 1875 წელს ივერიის მთაზე, საბერძნეთიდან ათონის წმინდა მთაზე მდებარე, ივერთა მონასტრიდან წამოსულმა რუსმა ბერებმა დააარსეს. სამონასტრო მოღვაწეობა განსაკუთრებით გააქტიურდა 1879 წლის 8 დეკემბერს იმპერატორ ალექსანდრე მეორის მიერ “ახალ-ათონის მონასტრის წესდების” დამტკიცების შემდეგ.

წესდება მისიონერებს ფართო უფლებებს აძლევდა არა მარტო მისიონერულ არამედ სამეურნეო საქმიანობაშიც. რთული რელიგიის და აქედან გამომდინარე მძიმედ შესასრულებელი სამუშაოების მიუხედავად, მთლიანად სამონასტრო კომპლექსის

დასრულება საკმაოდ მოკლე ვადებში მოხერხდა. დასავლეთ კორპუსის ცენტრში აღმართულია 50 მეტრიანი სამრეკლო საათით, რომელიც მონასტერს რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე მესამემ აჩუქა, რომელმაც 1886 წელს მოინახულა ტაძარი. მე-19 საუკუნის 90-იანი წლებიდან ახალი ათონი კავკასიის შავი ზღვის სანაპიროზე რუსეთის იმპერიის უმსხვილესი რელიგიური ცენტრი გახდა.

სამონასტრო კომპლექსის ცენტრში აღმართული წმ. პანტელეიმონის ტაძარი, ახალბიზანტიურ სტილში აგებული ზუთგუმბათოვანი ტაძარია, ცენტრალური გუმბათის სიმაღლე 40 მეტრია. ტაძრის სიგრძე 53,3 მეტრია, სიგანე – 33,7. ტაძარში ერთდროულად შეიძლება დაელოს 3000 ადამიანი. სამონასტრო კომპლექსი აფხაზეთის ერთ-ერთ მთავარ ღირსშესანიშნაობას წარმოადგენს, თუმცა რელიგიური ცხოვრების კუთხით ტაძრის გარშემო არცთუ სასიამოვნო ვითარებაა შექმნილი, მღვდელმსახურთა შორის ადგილი აქვს დაპირისპირებას.¹

ახალი ათონის მონასტრებს შორის აუცილებლად უნდა აღინიშნოს X საუკუნეში სიმონ კანანელის დაკრძალვის ადგილას აგებული დიდებული ტაძარი, ასევე სალოცავი-მღვიმე მდინარე ფსირცხასთან მდებარე ქვაბულში, სადაც გადმოცემით სიმონ კანანელი დასახლდა და დაიწყო ქრისტეს სიტყვის ქადაგება.

სოფელ ლიხნში მდებარეობს, X საუკუნეში ნაგები **ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი**. იგი ჯვარ-გუმბათოვანი, სამაფსიდიანი ნაგებობაა. შენობა გამოირჩევა ფორმების სიმკაცრით და ამავედროს პროპორციების სისუფთავითა და ჰარმონიით, რაც ზუთგუმბათოვანთა დიდ ოსტატობაზე მეტყველებს.

ლიხნის ტაძრის კედლებზე გამოსახულია წმინდანთა მრავალრიცხოვანი ფრესკული გამოსახულებები, რომელთა დიდ ნაწილს ახლავს გამოსახულების განმარტებითი წარწერები. დაახლოებით 17-მდე წარწერა შესრულებულია ასომთავრული ანბანით.

გუდაუთის რაიონში მდებარე სხვა ქრისტიანული კულტურის ძეგლებიდან, რომლებიც აუცილებლად უნდა იქნენ ტურისტულ მარშრუტთა სიაში შეყვანილი, უნდა აღინიშნოს სოფელ ანუხვის XI საუკუნის ეკლესია, რომლის წარწერებიც შესრულებულია ქართული ასომთავრული ანბანით. ა სევე, სოფელ პრომორსკოესთან ახლოს, მდინარე წკუარას ხეობა-

¹ მოსკოვის სასულიერო აკადემიის პროფესორის დიაკან ანდრეი კურაევის თქმით, დღეს ათონის მონასტერში არც მორჩილნი არიან და არც ბერები. არის რაღაც გაურკვეველი უცხოელი მამაკაცების საერთო საცხოვრებელი. რადგან არის ტურისტული კომპლექსი, არ არსებობს საერთო წესები, არც ყოველდღიური მსახურება. არ არის მორჩილება, იქ საერთოდ მონასტრის ნასახი არ არის.

ში მდებარე VIII-IX საუკუნის ტაძარი. ამ ტაძარში აღმოჩენილი იყო დასავლეთ საქართველოში ყველაზე უძველესი ასომთავრული წარწერების ნიმუშები. დღეისათვის ამ უნიკალური ტაძარის ნაშთებიც კი მიუხედავია; ამავე ეპოქის ზუთგუმბათოვანების ნიმუშია მიუსერას ტაძარი; ცალკე აღნიშვნის ღირსია სოფელ ბზიფში მდებარე IX-X საუკუნის კომპლექსი, რომელშიც შედის ციხე და ტაძარი, იგი გალავნითაა შემოზღუდული. მიუხედავად იმისა, რომ ტაძარს გუმბათი აღარ შემორჩა მნახველებზე მაინც დაუვიწყარ შთაბეჭდილებას ქმნის.

გულრიფშის რაიონის სოფელ ღრანდაში მდებარეობს ღვთისმშობლის ტაძარი, რომლის ფორმები ბიზანტიური არქიტექტურული სტილითაა შექმნილი. ტაძარი 1737 წელს თურქებმა გადაწვეს. ღვთისმსახურება თითქმის საუკუნენახევრის შემდეგ – 1871 წელს იქნა აღდგენილი.

სოხუმის რაიონის ტურისტული მარშრუტები გვერდს ვერ აუვლის აქ მდებარე ძველ რელიგიურ ცენტრებსა და ბრწყინვალე არქიტექტორული სტილით ნაგებ ქრისტიანული კულტურის ძეგლებს.

კომანის მონასტერი. კომანი აფხაზეთის ერთ-ერთი უღამაზესი სოფელია. იგი სოხუმიდან 12 კილომეტრში მდებარეობს. აქ აღმართულია XI-XII საუკუნეების ცნობილი მონასტერი. აქ აწამეს წმინდა მოწამე ვასილისკო. აქ მიაბარა სული უფალს გადასახლებაში მყოფმა კონსტანტინეპოლის დიდმა მღვდელმთავარმა წმინდა იოანე ოქროპირმა. ტაძარში ინახება ქვის სარკოფაგი, რომელშიც იგი პირველად იყო დამარხული, 30 წლის შემდეგ იგი გადასვენებულ იქნა კონსტანტინეპოლში.

აქ მიუვალ მთებში მესამედ გადამალეს პატიოსანი თავი იოანე ნათლისმცემლისა. კომანი წმინდა ადგილია. ყოველთვის დიდი იყო მომლოცველთა ნაკადი.

საბჭოთა ხელისუფლების წლებში კომანის ტაძარი, ბუნებრივია, არ მოქმედებდა, მაგრამ მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში ტაძარი აღადგინა, კეთილმოაწყო და აქ ღვდათა მონასტერი დააარსა აფხაზმა მამულიშვილმა იური ანუამ, რომელიც ტაძრის წინამძღვართან მამა ანდრია ყურაშვილთან ერთად დახვრიტეს 1993 წლის საომარი მოქმედებების დროს.

ოჩამჩირის რაიონში გარდა დიდებული მოქვის ტაძრისა, აღსანიშნავია ილორის ეკლესია. ოჩამჩირიდან სამიოდე კილომეტრში მდებარეობს სოფელი ილორი, სადაც აღმართულია ილორის წმინდა გიორგის ეკლესია, რომელიც იყო დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საეკლესიო ცენტრი. მასში არასდროს წყდებოდა მომლოცველთა ნაკადები საქართველოს სხვადასხვა კუთხეები-

დან. დღესდღეობით XI საუკუნეში აგებული ტაძარი “რეკონსტრუქტუირებულია” – იგი თეთრადაა შეღებილი როგორც შიგნიდან ისე გარედან, დაკარგული აქვს პირვანდელი სახე. ქართული ლაპიდარული წარწერები აღარ იკითხება.

ისტორიული წყაროების თანახმად ბედიის სამონასტრო კომპლექსი, დაარსებულია X საუკუნის ბოლოს გაერთიანებული საქართველოს პირველი მეფის ბაგრატ III ბაგრატიონის მიერ. ბაგრატ III, მისივე ანდერძით, ბედიის მონასტერშია დაკრძალული.

ტაძარზე და საეკლესიო ნივთებზე შემორჩენილია ქართული ასომთავრულით შესრულებული წარწერები.

დავით აღმაშენებელმა საქართველოს და ქართული ეკლესიის ერთიანობის სიმბოლოდ ბედიის არქიეპისკოპოს სვიმეონს მიანიჭა ბედიელ-ალავერდელის წოდება.

იმედია, საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესია, ბედიის მონასტერს კვლავ აქცევს ქართველთა და აფხაზთა ერთიანობის სიმბოლოდ.

გალის რაიონი. ისტორიული სამურზაყანო, რომელიც ისტორიის მანძილზე ხშირად წარმოადგენდა ოდიში-სადადიანოს შემადგენელ ნაწილს, საკმაოდ მდიდარია ქრისტიანული კულტურის ძეგლებით, რომლებიც შეიძლება შეტანილ იქნას ტურისტულ მარშრუტთა სიაში.

სოფელი გუდავა და გუდავის ეკლესია. სოფელი გუდავა უძველესი დროიდანვე წარმოადგენდა მნიშვნელოვან საეკლესიო ცენტრს. მკვლევართა ვარაუდით, ბერძნულ და ბიზანტიურ წყაროებში მოხსენიებული ციხე-სიმაგრე ზიგანისი დღევანდელი გუდავა უნდა იყოს. VI-X საუკუნეებში ლაზიკის ოთხი საეპისკოპოსო კათედრიდან ერთ-ერთი სწორედ გუდავაში იყო. აფხაზთა და ქართველთა მეფემ ბაგრატ III მე-10ს. გააუქმა გუდავის საეპისკოპოსო, როგორც ბერძნული საეკლესიო პოლიტიკის საყრდენი საქართველოში და ბედიის საეპისკოპოსო დააარსა.

დღეისათვის გუდავის ტერიტორიაზე მხოლოდ ბაპტისტერიუმი არქეოლოგიურად დადასტურებული, რომლის მიდამოებშიც გამოვლენილია მდიდარი არქეოლოგიური მასალა. არქეოლოგიური მონაცემების მიხედვით ბაპტისტერიუმი შესაძლოა IV-V საუკუნეებით დათარიღდეს.

წარჩეს ეკლესია. გალიდან 17 კმ მანძილზე, მდინარეების ოქუმისა და წარჩეს ხეობებში მდებარეობს სოფელი წარჩე. იგი ჯერ კიდევ ფლავიუს არიანეს ჰყავს მოხსენიებული, როგორც ქალაქი “ტარშენ”. მხარეთმცოდნე ნ. შონიას გადმოცემით, წარჩეში 23 ისტორიული ძეგლია, მათ შორის XIII-XIV საუკუნის ხუროთმოძღვრული კომპლექსი “მაფაშ ოხუამე”

– მეფის ეკლესია. კომპლექსში შედის ორი ეკლესია, გალავანი და კარიბჭის ნაშთი. წარჩეს ეკლესიები XVII საუკუნეში განუახლებია სამეგრელოს მთავარს ლევან II დადიანს.

რელიგიური ტურისტებისათვის ეგზოტიკური თვალსაზრისით შეიძლება მიმზიდველი იყოს აფხაზთა წარმართული სალოცავების დათვალიერება და “წმინდა ადგილებში” ტრადიციული რიტუალებისათვის თვალყურის მიდევნება.

აფხაზეთის სპეციფიკიდან გამომდინარე, აქ შეიძლება ფართო გავრცელება ჰპოვოს ეთნიკურმა ტურიზმმა. ეთნიკური ტურიზმი მიზნად ისახავს დაბადების ადგილის, ოჯახის ძველი ან წინაპართა საცხოვრებელი ადგილის მონახულებას. ტურიზმის ეს სახეობა ნოსტალგიურის სახელს ატარებს (nostalgia tour). ამ სახეობის ტურიზმს პრიორიტეტული მნიშვნელობა აქვთ იმ ქვეყნებისთვის, რომლებსაც სხვა ქვეყნებში დიდი დიასპორები ჰყავთ. XIX საუკუნის მეორე ნახევარში აფხაზთა ტრაველინგის “მუჰაჯირობის” შემდეგ, აფხაზებს საკმაოდ დიდი დიასპორა გაუჩნდათ თურქეთსა და ზოგიერთ სხვა ახლო აღმოსავლეთის ქვეყანაში. ასევე, საჭიროა და მიგვაჩნია, რომ აფხაზეთის ხელისუფლებამ ცივილური იერიის, გახსნილობის და გადაწყვეტილებებში დამოუკიდებლობის წარმოსაჩენად, უპირველესად ქართველ ლტოლვილებს, მათ საბოლოო დაბრუნებამდე, საქართველოს საპატრიარქოსთან თანამშრომლობითა და უშუალო მონაწილეობით, საეკლესიო დღესასწაულებისას, წინაპართა საფლავებისა და დაბადების ადგილების მონახულების საშუალება ოფიციალურად უნდა მისცეს.

დასკვნა

ნაშრომში ვეცადეთ გვეჩვენებინა, რომ ერთ ტერიტორიაზე ქართული და აფხაზური ნაციონალური პროექტების თანაარსებობა და მისი განხორციელება შესაძლებელია, ეს ჩვენი დიდი სურვილია. ის, რომ, ასეთი თანაარსებობა რეალური და სავსებით შესაძლებელია, ამას ისტორიაც გვასწავლის მე-8 – მე-9 საუკუნის აფხაზთა (დასავლეთ საქართველოს) სამეფო, ქართველებსაც და აფხაზებსაც, საკუთარი ისტორიის საამაყო ნაწილად მიგვაჩნია, ისევე როგორც მე-11 – მე-13 საუკუნეების უკვე ერთიანი საქართველოს სამეფო, აფხაზთა და ქართველთა სამეფო. 21-ე საუკუნეში კვლავ ისეთი ერთიანი ქვეყნის შექმნას უნდა შევეცადოთ, რომლითაც ორივე ერი ვიამაყებთ. გლობალიზაციის ეპოქაში, საერთო საამაყო წარსულის მქონე ერების მიერ საზღვრების ჩაკეტვა და ერთმანეთის დაუსუსტების ლოდინი “სამუდამოდ ჩასაყლაპად” ან “სამუდამოდ გასაქცე-

ვად“ სრული ანაქრონიზმია. ამასთან თანამედროვე მსოფლიოში გლობალიზაციასთან ერთად აქტიური რეგიონალიზაციის პროცესები მიმდინარეობს, რეგიონები სულ უფრო და უფრო მეტ ეკონომიკურ თავისუფლებას და ამ ეკონომიკური თავისუფლების შენარჩუნების პოლიტიკურ ბერკეტებს იღებენ, რასაც საბოლოოდ კეთილდღეობა და ერთა მეტი ურთიერთგაგება მოაქვს. იმედია, საერთო წარსულის, ტრადიციების გათვალისწინება და თანამედროვე ტენდენციების ნათლად გაცნობიერება, პრობლემების გადაწყვეტაში ხელს უსათუოდ შეგვიწყობს.

საქართველოს ყველაფერი აქვს იმისათვის, რომ მისმა მოსახლეობამ, ეკონომიკის გონივრული განვითარების პირობებში იცხოვროს თუ უკეთესად არა, არც უარესად, ვიდრე დღეს ცხოვრობს მსოფლიოს ნებისმიერი განვითარებული ქვეყნის მოსახლეობა¹.

საქართველომ უნდა მიაღწიოს ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების, ადამიანის უფლებების დაცვის, დემოკრატიის დამკვიდრების ისეთ ხარისხს, რომელიც მიმზიდელს გახდის ჩვენს სახელმწიფოში ცხოვრებას მთელი მოსახლეობისათვის, მათ შორის აბუნტებული ავტონომიების მოსახლეობისათვის².

ამასთან, რა თქმა უნდა არც ის გვაგიწყდება, რომ საქართველოს ეკონომიკისათვის უმნიშვნელოვანეს რუსულ ბაზარზე დაბრუნების ერთადერთი რეალური და მყარი გზა, მხოლოდ აფხაზეთან ყოველმხრივი ურთიერთობების აღდგენაზე გაივლის, თუმცა ბევრი ქართველი ეკონომისტისგან განსხვავებით, ვფიქრობთ, რომ რუსეთი მხოლოდ დიდი და საჭირო ბაზარი არაა, ამ უზარმაზარ ქვეყანას რეგიონში თავისი სტრატეგიული ინტერესები აქვს, რომელთა ძირფესვიანად უზულებელყოფა, რეალურად არც ქართული სახელმწიფოს ინტერესებში უნდა იყოს.

დასასრულს, ჩვენ კარგად ვაცნობიერებთ იმ ფაქტსაც, რომ კვლავ რუსეთის დაშლის მოლოდინის რეჟიმში ყოფნა და მხოლოდ შემდეგ აფხაზეთან “ურთიერთობების დალაგებისთვის“ მოცლა, ყოველგვარ ლოგიკას აცლის ჩვენს მსჯელობას. მაინც იმედი გვაქვს, რომ დაპირისპირებულ მხარეთაგან, პირველი ქართული მხარე გამოვა ჰიპნოზიდან, რომ დრო ჩვენს სასარგებლოდ მუშაობს და პირველ ნაბიჯებს გადადგავს ერთობლივი, გულწრფელი თანამშრომლობისაკენ.

¹ ვ. ავვაძე, „ეკონომიკური აზროვნებით ვეაიციტი“, გამომცემლობა „მერანი“, თბილისი, 2005.

² ვ. ავვაძე, ვაზ. „თაქართველოთ რეთპუბლიკა“, №81, 18 აპრილი, 2009.

ლიტერატურა

1. მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე., საქართველოს ეკლესიის მოკლე ისტორია I-ლი გამოც. თბ.: ტექნ. უნივერსიტეტი, 2003;
2. ე. ბარათაშვილი, ნ. გალახვარიძე, კ. არაბული, ნ. გრძელიშვილი „საქართველოს ეკონომიკა“ (სახელმძღვანელო), თბილისი, 2012;
3. ე. ბარათაშვილი, ნ. გრძელიშვილი, ჯ. ზარანდია, ნ. გალახვარიძე, „რეგიონული განვითარების დიაგნოსტიკა“ (სახელმძღვანელო), თბილისი, 2012;
4. ა. დევაძე, ნ. გრძელიშვილი, „ტურიზმი საქართველოში: არსებული მდგომარეობა, პრობლემები, პერსპექტივები“, მონოგრაფია, თბილისი, 2012;
5. დ. გონდაური, აფხაზეთის კონფლიქტის გადაჭრის გზა ეკონომიკაზე გადის, “ეროვნული მწერლობა“, 2006;
6. ს. ვარდოსანიძე, საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობისა და ეპარქიების საკითხი 1917-1952 წლებში, ჟურნალი რელიგია, 2001, 4-5-6;
7. ა. კაშილაგა-ცეკვაძე, კურორტები (ნარკვევი), 2011;
8. მ. ლორთქიფანიძე, აფხაზები და აფხაზეთი, თბილისი, 1990;
9. გ. როგავა, რელიგია და ეკლესია აფხაზეთში მე-19 საუკუნეში და მე-20 საუკუნის დამდეგს, ჟურნალი რელიგია, 1997, №7-8-9;
10. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, შრომები V, ჰუმანიტარულ და სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა სერია, თბილისი, 2008;
11. საქართველოს სსრ კურორტები, გამომცემლობა “საბჭოთა საქართველო“, 1987;
12. ქრისტიანობა და ეკონომიკა, სამეცნიერო კონფერენციის მოხსენებათა კრებული (თსუ 2008 წლის 30 მაისი), თბილისი, თსუ გამომცემლობა, 2008;
13. Абхазия с древнейших времен до наших дней. Издательство ИНТЕЛЕКТИ Тбилиси 2009;
14. Димитрий Дбар (Иеромонах Дороеф) Краткий очерк истории Абхазской Православной Церкви
15. А. Бабкин. Специальные виды туризма. Ростов-на-Дону 2008;
16. Озган К., Экономическое развитие республики Абхазия: проблемы и перспективы;
17. Экономический потенциал Абхазии и Южной Осетии и его освоение. Краткое изложение аналитического доклада под редакцией М.Г.Делягина;
18. А.Косолапов., Теория и практика экологического туризма 2005;
19. Крылов А. Традиционные институты абха-

зов: прошлое и современность //Идентичность и конфликт в постсоветских государствах: Сб. ст. / Моск. Центр Карнеги - М., 1997. - С.184-201.

Nodar Grdzelishvili
Doctor of economics

20. Кусков А., Лысикова О., Курортология и оздоровительный туризм. - Ростов н/Д: Феникс, 2004;
21. Соколова М., История туризма. - М.: Академия, 2004;
22. Здоров А., Экономика туризма. - М.: Финансы и статистика, 2004;
23. Х Храбовченко В., Экологический туризм. - М.: Финансы и статистика, 2004;
24. Христов. Т., Религиозный туризм 2005г;
25. International Crisis Group Абхазия: углубление зависимости Доклад №202 Европа – 26 февраля 2010г;
26. www.apsnypress.info
27. www.oopt.info
28. www.biodat.ru
29. www.dombayinfo.ru
30. www.arkhiz.net
31. www.zapovednik.cwx.ru
32. www.apa.gov.ge
33. www.crizisgroup.org
34. www.ortodoxy.ge
35. www.expertclub.ge
36. www.zapoved.ru
37. www.sukhumkurort.ru
38. www.kavkaz-uzel.ru
39. www.kavkaz.ge

CURRENT SITUATION AND PERSPECTIVES OF TOURISM IN ABKHAZIA

SUMMARY

The paper notes that in the modern conditions, tourism has become a powerful tool for economic development in the whole world which has a major impact on political, economical, social and cultural connections between governments.

The paper discusses the current situation and perspectives of tourism in Abkhazia. It is about the different types of tourism which may develop in Abkhazia and which, at the same time, may become the foundation for the cooperation of Georgians and Abkhazians.

The paper clearly states that the main institute which will promote the restored relations, its irreversibility and will be actively involved in realization of joint projects, together with the government, should be the Georgian Orthodox church.

We tried to show in the paper that co-existence and implementation of Georgian and Abkhazian national projects on the same territory is very much possible.